

Wprowadzenie

Niemal dwadzieścia ostatnich lat spędziłyśmy w bliskim otoczeniu prof. dr hab. Grażyny Habrajskiej. Czas ten obfitował w okoliczności, które pozwoliły nam poznać ją jako wykładowcę, szefową i naukowca.

Już jako studentki przychodziłyśmy na wykłady i zajęcia z przekonaniem, że czerpiemy wiedzę od wyjątkowego wykładowcy. To prof. Habrajska znana była z „niekonwencjonalnego” podejścia do treści wykładów i rozwiązań dydaktycznych. Generatywizm, kognitywizm, a wreszcie komunikatywizm, które poznałyśmy za jej sprawą, były dla nas oryginalnymi, ciekawymi podejściami, pozwalającymi spojrzeć na język inaczej niż uczono nas wcześniej. Nigdy dotąd wykonywane podczas zajęć analizy nie uwzględniały tak bardzo pragmatycznego wymiaru komunikacji. Rozwijające dla studentów były także preferowane przez prof. Habrajską inne niż praktykowane tradycyjnie formy zaliczenia przedmiotów – po raz pierwszy przedstawienie wypowiedzi egzaminacyjnej wymagało zastosowania przemyślanego sposobu prezentacji, wykazania się jednocześnie samodzielnością i umiejętnością pracy zespołowej.

Profesor Grażyna Habrajska była naszą bezpośrednią przełożoną od pierwszych dni naszego zatrudnienia w Uniwersytecie Łódzkim. To osoba o dużym doświadczeniu w sprawowaniu funkcji kierowniczych. W 2004 roku założyła i od tego czasu kierowała Zakładem Komunikacji Językowej (obecnie to Zakład Teorii i Praktyki Komunikacji), była także od 2019 roku kierownikiem Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej. Jako szefowa, Pani Profesor dostrzegała talenty i umiejętności młodych pracowników, nieświadomych jeszcze swojego potencjału i potrzebujących wsparcia. Pomagała te talenty odkrywać i rozwijać, przydzielając każdemu określone role oraz delegując zadania: wytyczała ścieżki naukowego rozwoju, pozwalała wykazać się w dydaktyce, stawiała ambitne cele organizacyjne. Oczekiwała profesjonalizmu, staranności,

ciągłego podnoszenia kompetencji, a jednocześnie zawsze była wyrozumiała i empatyczna. Podobne cechy przejawiała jako promotor – wskazywała nam możliwe obszary naukowych poszukiwań, a przy tym bardzo ceniła niezależność myślenia i samodzielne rozwiązywanie problemów badawczych. Zawsze okazywała ogromne zaufanie do naszych wyborów.

Nade wszystko jednak mogliśmy prof. Habrajską obserwować jako naukowca. Postawę naukową Jubilatki i podejmowane przez nią aktywności znamy także na podstawie jej publikacji oraz wspomnień, którymi zechciała się z nami podzielić. Cechującą prof. Habrajską niezwykłą otwartość na ludzi, idee i świat zadecydowała o niebagatelnej roli, jaką odegrała w polskim językoznawstwie, w którego intensywnym rozwoju aktywnie uczestniczyła, jak również w rozkwicie komunikatywizmu, którego była jedną z twórczyń. Aby te cechy i rolę dostrzec, wystarczy choćby pobieżnie spojrzeć na jej życiorys naukowy.

10 Grażyna Habrajska z Wydziałem Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego związana była od czasu studiów. W 1977 roku ukończyła polonistykę, a w 1986 roku uzyskała stopień doktora językoznawstwa na podstawie dysertacji *Gwara wsi Masłońskie i miejscowości sąsiednich w województwie częstochowskim*. Pracowała wówczas jako dialektolog w Katedrze Historii Języka Polskiego, ale już wtedy duże znaczenie miały dla niej inne obszary językoznawstwa. Ceniła poszerzające horyzonty dyskusje, zwłaszcza te podczas konferencji Młodych Językoznawców – spotkań naukowych zainicjowanych w 1976 roku przez Marcina Preyznera. Ich uczestnicy do dziś z sentymentem i uznaniem wspominają unikalną ideę gromadzenia wyłącznie młodych pracowników nauki (asystentów, adiunktów) oraz długie, żarliwe dyskusje, spory i kłótnie, po których – jak sama Grażyna Habrajska pisze – „wychodziliśmy umocnieni” (Habrajska 2020: 11). Sposób, w jaki Jubilatka wspomina te konferencje oraz biorących w nich udział badaczy, nie pozwala oprzeć się wrażeniu, że stykały się tam wielkie umysły i prekursorskie idee.

W 1996 roku Grażyna Habrajska otrzymała tytuł doktora habilitowanego na podstawie opracowania *Collectiva w języku polskim*. Już w jej pracach przedhabilitacyjnych widać jednak sygnały zainteresowania językoznawstwem kognitywnym. Przejawy nowych inspiracji dostrzec można np. w opracowaniach dotyczących metafory w politycznych wypowiedziach (1991), obrazu kobiety w Biblii (1992) czy roli koloru w kreowaniu dziecięcego świata w utworach księdza Jana Twardowskiego (1995; w prezentowanym tomie zamieszczamy pełny wykaz prac naukowych autorstwa Grażyny Habrajskiej).

Jako cenne doświadczenie jawiły się zawsze we wspomnieniach prof. Habrajskiej konferencje z cyklu „Język a kultura”, odbywające się

w Karpaczu i w Kazimierzu Dolnym nad Wisłą. Spotkania te stanowiły swego rodzaju kontynuację wspomnianych „preznerówek” (Habrajska 2020: 12) – to tam kształtowało się w polskim językoznawstwie nowe podejście, zgodnie z którym język danej społeczności należy traktować jako punkt wyjścia do opisu kultury. Konsekwencją tego założenia było poszerzenie językoznawczego grona badaczy spotykających się podczas konferencji o naukowców reprezentujących literaturoznawstwo, socjologię, filozofię, kulturoznawstwo (Dąbrowska 2008: 7).

Idea przewodnia konferencji „Język a kultura” silnie wpłynęła na postawę naukową Pani Profesor – odchodzenie od czystego funkcjonalizmu widoczne jest zwłaszcza w jej publikacjach pohabilitacyjnych, a interdyscyplinarne podejście do prowadzenia badań przejawia się później we wszystkich inicjowanych przez nią przedsięwzięciach.

Konferencje naukowe, w jakich uczestniczyła Grażyna Habrajska, zaowocowały wieloletnimi przyjaźniami, a także wyraźnie naznaczyły jej naukową drogę. To na wspomnianych konferencjach Jubilatka poznała Aleksego Awdiejewa, z którym stworzyła wspólnie koncepcję gramatyki komunikacyjnej – pierwszą w Polsce propozycję tak kompleksowo ujmującą pragmatyczny wymiar języka. Zdaniem tej dwójki badaczy do opisu komunikacji konieczne jest uwzględnienie warunków sytuacji komunikacyjnej, strategii nadawcy i odbiorcy, a także trzech poziomów komunikacji (ideacyjnego, interakcyjnego i organizacji dyskursu). Aspekt analityczny tej koncepcji przedstawiony został w opracowaniu *Komunikacyjna analiza i interpretacja tekstu* (2004), na podstawie którego przyznano dr hab. Grażynie Habrajskiej w 2005 roku tytuł profesora. Wieloletnia współpraca duetu komunikatywistów – jak sami siebie nazywają – zaowocowała wspólnymi publikacjami, w których precyzowali swoje naukowe stanowisko. Były to: *Wprowadzenie do gramatyki komunikacyjnej* – tom 1 (2004) i tom 2 (2006), *Komponowanie sensu w procesie odbioru komunikatów* (2010), *Gramatyka sensu* (2020).

Po uzyskaniu tytułu profesora, już jako samodzielny pracownik naukowy, Grażyna Habrajska rozwijała komunikatywizm w ramach zespołu badawczego, inicjatyw publikacyjnych, konferencji naukowych, a także implementowała jego założenia w pracy dydaktycznej.

Od 1999 roku działał nieformalny Zespół Naukowo-Badawczy Gramatyki Komunikacyjnej, który tworzyły trzy grupy badawcze: łódzka – kierowana przez prof. Grażynę Habrajską, krakowska – pod kierownictwem prof. Aleksego Awdiejewa oraz bydgoska – pod przewodnictwem prof. Elżbiety Laskowskiej. W ramach jego działalności od 2002 do 2014 roku regularnie co miesiąc, w środy, w Łodzi odbywały się spotkania pod nazwą „Rozmowy o komunikacji”, które od 2005 roku kontynuowano,

organizując sesje naprzemiennie w Łodzi i Krakowie. Formuła spotkania obejmowała na ogół jeden wykład wygłaszany przez referenta oraz długą dyskusję nad przedstawionymi problemami. Zapraszani goście byli językoznawcami, socjologami, psychologami, kulturoznawcami, literaturoznawcami, filozofami. Do czynnego udziału w sesji, zarówno w roli referentów, jak i dyskutantów, zapraszano też młodych naukowców ze wszystkich grup tworzących Zespół Gramatyki Komunikacyjnej, zawsze mile widziani byli także studenci. Przedstawione podczas sesji referaty od 2006 roku publikowano w zeszytach naukowych pt. „Rozmowy o komunikacji”, do których dołączana była także płyta z zarejestrowaną dyskusją, niezmiennie postrzeganą przez Jubilatkę jako jeden z najcenniejszych aspektów uprawiania nauki. W ramach serii wydano siedem tomów, które poświęcono poprawności politycznej (2006), motywacji psychologicznej i kulturowej w komunikacji (2008), problemom komunikacji społecznej (2009), metodologii i praktyce komunikacji społecznej (2010), kategorią aspektem komunikacji (2011), dynamice dyskursu społecznego (2013), odmianom komunikacji bezpośredniej i medialnej (2015).

12 W ogólnopolskich konferencjach naukowych organizowanych przez prof. Grażynę Habrajską zawsze eksponowany był wymiar komunikacyjny języka oraz podkreślana potrzeba otwartości na odkrycia poczynione w innych obszarach badawczych. Profesor Habrajska zawsze była zwolenniczką definiowania zakresu tematycznego obrad w sposób szeroki, czym tworzyła przestrzeń do interdyscyplinarnej wymiany naukowych obserwacji. Kierowane przez nią sesje to m.in.: „Mechanizmy perswazji i manipulacji” (2006), „Komunikacja wizualna w przestrzeni medialnej” (2008), „Poznawać. Tworzyć. Komunikować” (2010), „Chwyty perswazyjne w różnych dyskursach” (2017), „Etyka w komunikacji” (2018), „Tajemnica sensu” (2019), „Teorie i praktyki komunikacji” (2022). Spotkania te pozwalały pielęgnować powstałe wcześniej więzi naukowe (np. z badaczami z Uniwersytetu Wrocławskiego czy Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), ale też dawały sposobność do poznania badań przedstawicieli innych dyscyplin, chętnie biorących udział w kolejnych przedsięwzięciach naukowych organizowanych przez łódzki ośrodek. Pokłosem tych spotkań były monografie wieloautorskie, redagowane lub współredagowane przez Jubilatkę, o tytułach zbieżnych z tytułami konferencji.

Liczne kontakty naukowe i niewyczerpana ciekawość świata, a także otwartość na zachodzące w świecie i nauce zmiany sprawiły, że z czasem zainteresowania naukowe Pani Profesor się poszerzyły – szczególną uwagę zwróciła na wizualny aspekt komunikacji oraz komunikowanie w sztuce, czego wyrazem były zorganizowane przez Zakład Teorii i Praktyki

Komunikacji konferencje poświęcone dyskursowi artystycznemu, takie jak: „Autoetnografia i komunikacja twórcza” (2015), „Analiza dyskursu artystycznego” (2016), „Parafrazowanie w dyskursie artystycznym” (2017), „Standardy w dyskursie artystycznym” (2018), „Nauka sztuki – sztuka nauki” (2019). Spotkania te niejednokrotnie pozwalały na rozpoczęcie stałej współpracy dydaktycznej z przedstawicielami świata sztuki.

Profesor Grażyna Habrajska przejawiała nieprzeciętną energię i zdolności organizacyjne. W latach 1995–2005 pełniła funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Humanistycznej w Łodzi oraz kierowała dziennikarstwem multimedialnym. Była też redaktorem naczelnym wydawnictwa „Piktor”. W Uniwersytecie Łódzkim w 2004 roku utworzyła na kierunku filologia polska specjalizację kody komunikacji społecznej, gdzie przygotowywano studentów do pracy w agencjach reklamowych i *public relations*. Specjalność była odpowiedzią na determinowane zmianami polityczno-gospodarczymi w kraju potrzeby rynku pracy i cieszyła się dużym zainteresowaniem studentów. Pierwotny pomysł ewoluował i w 2007 roku opracowana przez Grażynę Habrajską specjalność stała się częścią utworzonego razem z Barbarą Bogołębską i Elżbietą Pleszkun-Olejniczakową nowego kierunku studiów o nazwie dziennikarstwo i komunikacja społeczna. W ramach jego działalności prof. Habrajska kierowała specjalizacją reklama, *public relations* i promocja firmy. Prowadzony od 2007 roku kierunek, obecnie noszący nazwę dziennikarstwo, media i projektowanie komunikacji, nieprzerwanie jest jednym z najpopularniejszych w Uniwersytecie Łódzkim.

Profesor Grażyna Habrajska chętnie brała udział w przedsięwzięciach rozwijających naukę i organizujących życie naukowe. Uczestniczyła w inicjatywach Ośrodka Badawczego Myśli Chrześcijańskiej Uniwersytetu Łódzkiego (w 2020 roku powierzono jej kierowanie tą jednostką). Na uwagę zasługuje też jej aktywność w Polskim Towarzystwie Komunikacji Społecznej, zwłaszcza w czasie powstawania dyscypliny nauki o poznaniu i komunikacji społecznej, a następnie nauki o komunikacji społecznej i mediach. Zawsze żywo angażowała się też w działania Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Niezwykła otwartość Grażyny Habrajskiej, jej uwaga skoncentrowana na komunikacyjnej warstwie języka, świadomość znaczenia innych kodów semiotycznych w komunikacji, a także ceniona przez nią wartość interdyscyplinarnego podejścia w badaniach czynią ją jedną z najistotniejszych badaczek komunikacji w Polsce na przełomie XX i XXI wieku.

Owa otwartość i wszechstronność prof. Habrajskiej pozwoliła też zgromadzić w niniejszym tomie opracowania znakomitych autorów – jej naukowych przyjaciół i uczniów. Wiele tekstów nawiązuje do

wcześniejszych badawczych zainteresowań Jubilatki, liczne poświęcone są tematom aktualnie bliskim ich autorom, wszystkie zaś stanowią uhonorowanie niezaprzeczalnych dokonań i cenionej naukowej postawy Pani Profesor.

* * *

W obliczu pewnej tradycji określającej zawartość tomu jubileuszowego poczułyśmy się zobowiązane do przedstawienia biografii prof. dr hab. Grażyny Habrajskiej. Praca nad nią – która okazała się bardzo ciekawą przygodą – nasunęła nam myśl, aby ów chronologiczny porządek zachować w całej książce. Rozdziały w tej monografii zamieszczone zostały zatem zgodnie z kolejnością, w jakiej prof. Habrajska poznawała ich autorów, poczynając od tych, których na swej drodze spotkała najwcześniej.

Tom rozpoczyna zabawny *Profesor Grażynie panegiryk współczesny*, dedykowany Jubilatce przez Krzysztofa Grzegorzewskiego.

Po tym lekkim w tonie wstępie następuje właściwa część publikacji, wypełniona opracowaniami naukowymi. Prezentowany zbiór otwierają teksty podarowane przez badaczy, których Grażyna Habrajska poznała podczas spotkań Młodych Językoznawców – Dydaktyków. Jacek Perlin przygotował dwa teksty: jeden, w którym omawia relację między semantyczną i gramatyczną kategorią męskoosobowości, i drugi, gdzie wskazuje warunki, w jakich miejsce akcentu w języku polskim może mieć funkcję dystynktywną. Anna Dąbrowska natomiast charakteryzuje specyfikę listowników *Sonderliche Polnisch-Deutsche Missiven* Johannesesa Ernestiego, podkreślając ich niekonwencjonalny charakter, który przejawiał się m.in. w nietypowej tematyce, w tym we wzmiankach o czarownicach, skazańcach czy zdradzonych żonach.

Kolejnych pięć rozdziałów przekazali badacze uczestniczący wraz z Grażyną Habrajską w konferencjach z cyklu „Język a kultura”. Michael Fleischer w swoim tekście zestawia koncepcję kapitalizmu z biblii pokolenia '68 Guy Deborda ze współczesną jego diagnozą przedstawioną przez Zygmunta Baumana i Davida Lyona, wyciągając wnioski na temat współczesnego systemu społecznego. Komunikologią jako nauką otwartą, inter- i transdyscyplinarną, a przy tym różnorodną metodologicznie zajęła się Eliza Grzelak. Piotr Lewiński natomiast porównał dziewiętnastowieczną koncepcję Antoniego Krasnowolskiego ze współczesnymi propozycjami językoznawczymi. Dyskursem o potrawach, kuchni oraz kulturze narodowej w *Panu Tadeuszu* Adama Mickiewicza zajęły się Iwona Nowakowska-Kempna i Sandra Camm, przyglądając się epopei

przez pryzmat poetyki kognitywnej i antropologicznej. Część książki zawierającą opracowania uczestników konferencji „Język a kultura” zamyka tekst Ryszarda Tokarskiego, w którym autor traktuje o tekstowych obrazach świata ukazanych na tle koncepcji językowego obrazu świata, podkreślając jednocześnie wzajemne dopełnianie i motywowanie się obu tych spojrzeń na rzeczywistość.

Organizowane od 1995 roku seminaria z cyklu „Rozmowy o komunikacji” zaowocowały kolejnymi naukowymi znajomościami i przyjaźniami, których odzwierciedlenie stanowi następną grupę zamieszczonych w prezentowanym tomie opracowań. Poznana na jednym z tych spotkań Jolanta Antas podarowała Jubilatce poradnikowe w swoim charakterze uwagi o komunikowaniu się z psem, a także – wraz z Jakubem Pstrągiem – przygotowała językoznawcze opracowanie haseł i sloganów towarzyszących osobom protestującym podczas Strajku Kobiet na przełomie roku 2020 i 2021. Dwa teksty przygotował też Wiesław Czechowski. W pierwszym z nich snuje refleksje na temat natury komunikowania, w drugim – bada funkcję frazemu ‘i to’ w odniesieniu systemowym, ale przede wszystkim w jego literackiej implementacji na przykładzie powieści Stanisława Ignacego Witkiewicza pt. *Pożegnanie jesieni*. Zbigniew Nęcki w ofiarowanym Jubilatce tekście wskazuje na inne niż fizjologiczne źródła emocji, zwracając uwagę na znaczenie komunikacyjnych procesów społecznych. Na istotności komunikacji w jej wymiarze językowym skupia się Elżbieta Tabakowska, przedstawiając poznanie jako efekt subiektywnej interpretacji percypującego podmiotu i rolę języka jako drogowskazu, instrukcji do poznania otaczającego świata. Podstawy filozoficznej teorii komunikacji (i mediów), nazywanej komunikologią zneutralizowaną, ukazuje w kolejnym rozdziale Jan Pleszczeński. Natomiast Krzysztof Ozga przygląda się funkcji neologizmów *putinizacja* i *deputinizacja* we współczesnym dyskursie medialnym.

Okres pracy Grażyny Habrajskiej w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej to czas nawiązywania kolejnych znajomości, m.in. z Mariem Palczewskim, który podarował do niniejszego tomu opracowanie na temat konceptualizacji i operacjonalizacji ramy hejtu, obrazując ją na przykładzie telewizyjnego serwisu informacyjnego. Zofia Władyka-Łuczak i Karolina Dobrosz pokazały sposób zarządzania procesami widzenia odbiorcy, dokonując jakościowej analizy wizualnej reklamy perfum *One Million* Paco Rabanne.

Powstanie Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji społecznej oraz uruchomienie kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna dały Jubilatce sposobność do poznania osób, które przygotowały kolejnych pięć rozdziałów. Barbara Bogołębska poświęciła swój tekst retorycznym

aspektem podręczników dla pisarzy autorstwa Remigiusza Mroza i Mariusza Szczygła, zwracając uwagę na ich miejsce w kształtowaniu się świadomości pisarza. Z kolei Joanna Mikosz zaprezentowała historię i zasady działalności internetowej grupy dyskusyjnej zrzeszającej miłośników Sandomierza. O poprawności politycznej w obszarze seksualności, rozpatrywanej w modelu lacanowskim, pisze Marek Ostrowski, natomiast Agnieszka Barczyk-Sitkowska, mając na uwadze fakt współtworzenia przez Jubilatkę wspomnianej katedry, zbadała wizerunek łódzkiego kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna w oczach jego absolwentów. Tę grupę tekstów zamyka opracowanie Mariusza Bartosiaka, wskazującego na dysonans między pojęciem znaczenia postrzeganego jako zjawisko subiektywne a pojęciem odniesienia, które należy rozumieć jako swoiste weryfikowalne nawiązanie do dyskursywnej zobiektywizowanej wiedzy.

16 Konferencje organizowane przez prof. dr hab. Grażynę Habrajską jako kierownika Zakładu Teorii i Praktyki Komunikacji gromadziły naukowców o różnorodnych zainteresowanych badawczych. W spotkaniach tych brał udział Aleksander Kiklewicz, który do prezentowanego tomu zgłosił tekst poświęcony pragmatycznym aspektom dyskursów perswazyjnych, szczególną rolę przypisując w nich argumentacji opartej na mechanizmach implikacyjnych. O prawdzie jako kategorii kształtującej ludzkie poglądy i osądy traktuje opracowanie Dobrosława Bagińskiego, w którym autor rozważa źródła i funkcje prawdy oraz zestawia ją z wiedzą i wiarą. Anna Bednarczyk analizuje tłumaczenie poezji Maksymiliana Wołoszyna przez Wiktora Woroszyłskiego, oceniając strategię adaptującą strukturę wiersza do tradycji polskiej, jak również stylistyczną orientację na język docelowy.

Spotkania naukowe organizowane przez Barbarę Bogołębską, koleżankę Grażyny Habrajskiej z Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, dały tej ostatniej sposobność poznania Jakuba Zdzisława Lichańskiego. W zaproponowanym do niniejszego tomu opracowaniu autor postuluje połączenie metod filologii i komunikatywizmu w odczytaniu wiersza Bolesława Leśmiana. W ocenie badaczka pozwala to docenić kunszt poetycki twórcy, ale także zrozumieć wiersz, a w następstwie dokonać jego prawidłowej interpretacji.

Konferencje wrocławskiego dziennikarstwa, a dokładniej zespołu Michaela Fleischera, zaowocowały znajomością Jubilatki z badaczami, którzy przygotowali kolejne rozdziały. Annette Siemes, bazując na wynikach ankiet dotyczących globalnego ocieplenia i szczytu klimatycznego COP26 w Glasgow, wyciąga wnioski o funkcji projektowania komunikacji (*communication design*) we wspieraniu wprowadzania zmian społecznych. Michał Grech i Kamil Olender, analizując nazewnictwo polskich kierunków

studiów dziennikarskich, starali się uchwycić etap rozwoju dyscypliny. O filozofii projektowania, opartej na potrzebie poszukiwania jakościowych rozwiązań przy jednoczesnym minimalizowaniu negatywnego wpływu na środowisko naturalne, pisze Mariusz Wszolek.

Prace nad powstaniem dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach wymagające współdziałania w ogólnopolskich gremiach zbliżyły Grażynę Habrajską i Iwonę Hofman. Lubelska badaczka zgłosiła do tomu opracowanie, w którym – odwołując się do swoich doświadczeń czytelnicznych z literaturą Wiesława Myśliwskiego – przywołuje myśli pisarza na temat procesu twórczego, literatury, a także konceptualizacji języka.

Udział w spotkaniach Ośrodka Badawczego Myśli Chrześcijańskiej, organizowanych przez Barbarę Bogołębską, pozwolił Grażynie Habrajskiej nawiązać znajomość z autorami kolejnych trzech rozdziałów. Jarosław Płuciennik w swoim tekście omawia figury retoryczne antonomazji, *aposiopoesis* i apokaliptyki jako jedne z typowych dla procesów komunikacyjnych zachodzących w trwającej erze postprawdy. Na populizmie, ksenofobii, nacjonalizmie i antysemityzmie jako postawach skrajnych i antysolidarystycznych skupia się Alfred Wierzbicki. Rafał Leśniczak natomiast poddaje analizie wartości polityczne obecne w komunikatach polskich biskupów w kontekście kryzysu migracyjnego na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej z Białorusią.

W ramach kierunku studiów prowadzonego przez Katedrę Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego z inicjatywy Grażyny Habrajskiej realizowana jest specjalność o nazwie reklama, *design* i komunikacja wizualna. W realizacji przyjętych tu zamierzeń dydaktycznych od początku wspierali Jubilatkę autorzy kolejnych dwóch rozdziałów. Piotr Mastalerz, omawiając przykłady własnej twórczości, dzieli się w swoim tekście refleksjami o poszukiwaniach formalnych jako o próbie dotarcia do sedna wypowiedzi. Z kolei Włodzimierz Adamiak przedstawia wizerunek Łodzi, jaki wyłonił się z prac studentów dziennikarstwa i komunikacji społecznej UŁ, wykonanych w ramach przedmiotu komunikacja wizualna – planowanie przestrzeni.

Profesor Grażyna Habrajska należy do grona najbardziej aktywnych i kreatywnych badaczek polskiego językoznawstwa i komunikologii. Dla przyjaciółki, koleżanki i nauczycielki szerokie grono znakomitych badaczy ofiarowało do tomu swoje prace, nadając mu wyraźny multi- i interdyscyplinarny charakter. Specyfika tomu została celnie określona przez recenzentki, dlatego na koniec oddajemy im głos. Trudno bowiem nie zgodzić się z dr hab. prof. UŚ Małgorzatą Kitą, że zawarta w nim „różnorodność problemów badawczych, dyscyplin, metod badawczych, sposobów opisu i interpretacji dobrze charakteryzuje komunikogię, dla której

tak wiele zrobiła Profesor Habrajska, jak i pokazuje Jej osobowość: szerokość horyzontów intelektualnych, poznawanie wciąż nowego, otwartość i nastawienie dialogowe”. Idea książki wybrzmiewa też w słowach dr hab. prof. UKW Iwony Benenowskiej: „Choć łączy się trzydzieści siedem głosów, każdy ma pewną swobodę, a wszystkie tworzą całość dźwiękowo zgodną – komunikację **o czymś** istotnym i **dla Kogoś** istotnego”.

Anna Barańska-Szmitko* i Anita Filipczak-Białkowska**

Literatura

Dąbrowska A. (2008), *Wstęp*, w: *Język a kultura*, t. 20 (jubileuszowy), red. A. Dąbrowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 7–11.

Habrajska G. (2020), *Wprowadzenie*, w: *Teorie i praktyki komunikacji*, red. G. Habrajska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 11–14.

Kołodziejek E. (2008), *Człowiek i świat w języku subkultur*, w: *Język a kultura*, t. 20 (jubileuszowy), red. A. Dąbrowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 287–296.

---

* <https://orcid.org/0000-0002-0359-0638>, Uniwersytet Łódzki.

** <https://orcid.org/0000-0001-9447-1628>, Uniwersytet Łódzki.